

SODOBNI SLOVANSKI MLADINSKI ROMANI V SLOVENSKIH PREVODIH

Obravnavani so mladinski romani, izdani v zadnjem desetletju, ki so iz slovanskih jezikov prevedeni v slovenščino: pet iz hrvaščine, po dva iz poljščine in češčine, po en iz srbsčine, ruščine, slovaščine in ukrajinsčine; iz drugih slovanskih jezikov prevodov mladinskih romanov ni. Prevedeni romani so predstavljeni v kontekstu podobnih slovenskih mladinskih romanov, pri čemer jih največ sodi v socialno-psihološki žanr, kar smemo povezati z obdobjem odrasčanja bralcev (in literarnih likov), ki so v specifičnem življenjskem obdobju. Romani, ki so v izvorniku nastali v 1. desetletju 21. stoletja ali prej, slikajo spremenjene družbene razmere, novejša besedila se osredinjajo na prelomne dogodke (smrt, bolezen), ki se navezujejo na glavne literarne like. Vsem mladostnikom pa je skupno iskanje lastne identitete, ciljev, smisla in njihovega mesta v družbi (sprejetost med vrstniki, prve ljubezni, spolne izkušnje) in preizkušanje mej, ki jih odrasli postavljajo mladostnikom.

Ključne besede: sodobni mladinski romani, slovanski mladinski romani, žanri mladinskih romanov, tematologija

1 Uvod

Z literarnoteoretičnega stališča vsebujejo mladinski romani vse morfološke značilnosti te književne vrste. Definicije romana so zelo raznolike, Vladimir Biti (1997: 346–352) jih je razvrstil v tri skupine, ki temeljijo na različnih izhodiščih proučevanja: položaj glavnega literarnega lika, odnos pripovedovalca do literarnih likov, odnos bralca (tudi kritika) do besedila. Ob tem pa velja opozoriti še na razlike, ki

¹ Avtorica je prispevek napisala v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine – vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

v definicijah nastanejo zaradi različnega zajemanja romaneskni korpusov posameznih avtoric in avtorjev in/ali različnih literarnozgodovinskih obdobj nastanka romanov. Kos (1991: 47) je zapisal, da je »pojem romana sintetičen pojem, ki spaja v sebi raznorodna vsebinska in formalna določila. Formalna (daljši obseg, epska notranja forma, prozna jezikovna oblika) so relativna in s tem spremenljivke romana, njegova prava stalnica je vsebinska sfera zasebnosti.« Zupan Sosič (2017: 232–233) poudarja zlasti romaneskni sinkretizem,² kulturno izkušnjo obeh spolov ter empatijo: »saj nas roman povabi k bivanju v notranjosti posameznih likov, kar povzroči v nas posebno senzibilnost in odprtost do razmerja med literarnimi osebamimi« (Zupan Sosič 2017: 233). Glede na navedena formalna določila bi smeli med mladinske romane šteti dolga prozna besedila, ki večinoma upovedujejo življenja mladostnikov. Ker imajo mladinski romani specifično primarno bralsko publiko (3. vzgojno-izobraževalno obdobje OŠ in SŠ), je njihova skupna značilnost zamejitev književnega časa na otroštvo literarnih likov (kar je po razvojni psihologiji do približno 17. leta starosti) in se končajo najpozneje s prestopom literarnega lika v odraslo dobo, zato ostajajo konci mladinskih romanov večinoma odprti.³

V raziskavi smo se usmerili na prevedene mladinske romane iz slovanskih jezikov v slovenščino, pri čemer smo si zastavili naslednja raziskovalna vprašanja:

- Ali imamo v zadnjem desetletju v slovenščino prevedene mladinske romane iz vseh slovanskih jezikov in koliko jih je prevedenih v slovenščino?
- Kakšne teme so najpogostejše v korpusu zbranih prevedenih mladinskih romanov in ali so teme podobne kot v slovenskem mladinskem romanopisju?
- Kateri žanri prevladujejo?
- Ali imajo zbrani romani vsebinske ali oblikovne značilnosti (posebnosti), ki jih velja posebej izpostaviti?
- Kakšen je odnos glavnega literarnega lika do okolice (socialni odnosi, vpliv družbe, družine, vrstnikov)?

V prispevku se ne ukvarjamo s prevodoslovjem, temveč s prevedenimi romani, ki skupaj z izvorno slovensko produkcijo tvorijo žanrsko podobo mladinskega romanopisja na Slovenskem.⁴ Ob pregledu dostopnega gradiva pokaže infor-

² Za preučevanje mladinskega romana sta zlasti pomembna vrstni in žanrski sinkretizem; v prispevku *Poti k romanu* Zupan Sosič (2001: 71) ugotavlja, da »nedoločljiva vrstna identiteta romana in njegova pestra tipologija nakazujeta le eno trdno, ustaljeno in razvojno neproblematično romaneskno lastnost: sinkretizem. /... / Romaneskni sinkretizem (zvrstni, vrstni, žanrski) je tako najstarejša in hkrati edina ustaljena značilnost, po kateri lahko roman prepoznamo še danes.«

³ Mladinska književnost je v članku uporabljena kot podpomenka za specifično bralsko publiko ob koncu OŠ in v srednješolskem obdobju; kot nadpomenka namreč na slovenskem termin mladinska književnost združuje še besedila za otroke in naslovniško odprta besedila za mlade odrasle.

⁴ V slovenščini letno izide približno 600 novih naslovov leposlovnih otroških in mladinskih knjig (brez ponatisov), od tega okrog 60 % prevodov; samo 10 % besedil je namenjenih bralcem po 13. letu starosti (med temi manjši delež besedil sodi med romane). Najvišji je delež prevodov iz angleščine (med 60 in 70 %), ki je, kakor poudarja Barbara Pregelj (2020: 7), hipercentralni jezik. V pregledih produkcije po jezikih prevajanja angleščini sledijo francoščina, nemščina, italijanščina in španščina, vendar po posameznih letih ne nujno v tem zaporedju (npr. Zadravec 2020: 21).

macijski sistem Cobiss približno 30 izvirnih in prevedenih mladinskih romanov letno (vključno s ponatisi). Postopek zbiranja podatkov: iskanje je bilo izvedeno v Cobissu po ključnih besedah *mladinska književnost*, *roman* in *jezik izvirnika* (vsak jezik posebej); pri tipologiji dokumentov so bili izbrani *posamezno leto izida* (2011–2021), *vrsta gradiva* (tiskana) in *jezik izdaje* (slovenski). Ob upoštevanju vseh ključnih besed in vseh tipov dokumentov iskalnega rezultata po Cobissu smemo trditi, da je glede na celotno letno produkcijo sodobna slovanska mladinska romaneskna produkcija v zadnjem desetletju zelo redko prevedena v slovenščino: pet romanov iz hrvaščine, po dva preveda iz poljščine in češčine ter po en prevod iz srbsčine,⁵ slovaščine, ruščine in ukrajinsčine, nič prevodov iz makedonščine, bolgarščine, romunščine in beloruščine. Seveda velja tudi obratno, torej skoraj nič prevodov slovenskih mladinskih romanov v slovanske jezike.⁶

2 Značilnosti mladinskih romanov

Lexikon der Kinder- und Jugendliteratur (1977: 201) v geslu roman poudarja prepletanje zunanjih dejavnikov in opis notranjega stanja likov. Crnković (1997:13) pa v mladinskem romanopisju izpostavi specifične teme (puberteta, tesnoba odrasčanja, težave v sprejemanju družbe), v katerih za razliko od otroške književnosti ne gre več za lahkotnost otroštva, igre, prijateljstva in srečnih koncev. V monografiji *Writing for young adults* Garland (1998: 5) poudarja, da je literatura za mlade »most med otroško književnostjo in književnostjo za odrasle.« Mladinski roman se je razvijal od šestdesetih let 20. stoletja, ko so začeli avtorji pisati za mlade, ne le o mladih (Garland 1998: 6). Opozoriti velja, da ne sodijo vsa daljša prozna dela med mladinske romane, temveč je to oznaka za majhen del mladinske književnosti. To je tudi eden od razlogov, da so se v 20. stoletju raziskovalci književnosti (na Slovenskem) izogibali terminu mladinski roman in raje uporabljali manj določujoče izraze.⁷ Drugi razlog je sprememba knjižne produkcije, saj se kvantitativni premik v (izvirnem) mladinskem romanopisju zgodi šele na prelomu v 21. stoletje. Tretji razlog so spremenjene socialne in družbene okoliščine, ki so vplivale zlasti na tematiko in s tem povezano žanrsko pripadnost sodobnega mladinskega romanopisja, ali kakor v monografiji *Literature for today's young*

⁵ V sistemu Cobiss je najbrž zaradi podnaslova roman v ugankah zabeleženo delo Uroša Petrovića *Temačne skrivnosti Ginkove ulice* (2017), vendar delo ne sodi med romane.

⁶ V 21. st. je bilo v različne slovanske jezike prevedenih nekaj pomembnih slovenskih mladinskih romanov: v hrvaščino roman *Debeluška* Janje Vidmar, v češčino, srbsčino, slovaščino in makedonščino roman *Ime mi je Damjan* Suzane Tratnik, v hrvaščino *Ledene magnolije* Marjane Moškrič, največ prevodov v slovanske jezike (hrvaščina, češčina, makedonščina, srbsčina, poljščina, ruščina, bolgarščina) ima Slavko Pregl (prim. *Geniji brez hlač*, *Srebro iz modre špilje*), v srbsčino *Tombola ali življenje* Suzane Tratnik, v bolgarščino in makedonščino *Kot v filmu* Vinka Moderndorferja, v makedonščino *Močvirniki* Barbare Simoniti, ki edini sodi v fantazijsko književnost, vsi drugi romani sodijo v socialno-psihološki realistični žanr.

⁷ Npr. termin povest kot književno vrsto za vsa daljša besedila iz mladinske književnosti (Kos 2001: 158); ali v monografiji *Pogledi na mladinsko književnost*, kjer v tretji model realistične proze uvršča Kobe (1987: 176): »obsežnejša, že kar romaneskno zasnovana besedila«.

adults poudarjata Donelson in Nilsen (2005: 1): »Vsaka generacija želi svoje lastne zgodbe.«

V okviru otroške in mladinske književnosti razvrščamo prozna besedila glede na literarno perspektivo na realistična in fantastična, kar seveda velja za kratke, srednje dolge in dolge prozne vrste. Prva upovedujejo realne, mogoče ali preverljive dogodke, čeprav gre seveda še vedno za fikcijo; fantastična besedila pa zajemajo fantastično, znanstvenofantastično in fantazijsko prozo. Termin žanr je v prispevku uporabljen v okviru genologije (Pavličić 1983), in sicer za poimenovanje različnih pojmov v okviru iste književne vrste (Zupan Sosič 2017: 238; Haramija 2012: 11). Tudi v mladinski književnosti je prisoten žanrski sinkretizem, kot ga za nemladinski sodobni roman utemeljuje Zupan Sosič (2017), pri čemer je avtorica že predhodno utemeljila najpomembnejše žanre sodobnega slovenskega romana za odrasle, in sicer fantastika, pravljici, antiutopični, zgodovinski, kriminalni, potopisni, ljubezenski roman s ključem in tematico obrobnežev, posebnežev in slehernikov (Zupan Sosič 2003). V prispevku *Žanri slovenskega mladinskega realističnega romana* (Haramija 2003: 171–180) so za razvrščanje romanov predstavljene žanrske oznake nekaterih teoretikov slovanskih mladinskih književnosti (prim. Genčiova 1984; Diklić idr. 1996; Hranjec 1998; Crnković in Težak 2002); raznolikost žanrov je opaziti tudi pri drugih teorijah mladinskega romanopisja (prim. Garland 1998; Donelson in Nilsen 2005; Coats 2018). Pestrost žanrskih oznak je pogojena z nabori gradiv, ki jih teoretiki proučujejo. V izvorni slovenski mladinski produkciji prevladujejo realistični žanri, med njimi zgodovinski (kjer gre za preplet fakta in fikcije), pustolovski ali avanturistični (kjer je v ospredju (nenamerna) avantura, v katero se podajo glavni literarni liki, ki po spletu okoliščin pozitivno rešijo na prvi pogled nepremostljivo težavo), ljubezenski (v središču dogajanja je najpogosteje najstnica, redkeje najstnik, ki skozi notranje monologe in svoja dejanja predstavlja (prvo) ljubezen in pogosto tudi razočaranje) in socialno-psihološki mladinski roman, ki združuje lastnosti notranjih vzgibov literarnih likov in okolje oz. družbo, sistem, običaje, stereotipe (večkrat je poimenovan tudi problemski roman, prim. Gaja Kos).⁸ Zelo malo je izvernih fantazijskih, fantastičnih in znanstvenofantastičnih romanov, večinoma gre za prevode iz angleščine. Fantastični romani natančno ločijo med realističnim književnim časom in prostorom ter fantastičnim književnim časom in prostorom. Meja med njima je prestop iz enega sveta v drugega, kar je natančno nakazano, zato so ti romani vedno dvodimenzionalni. Dvojnost prostora in časa velja tudi za znanstvenofantastične romane, ki zgodbo gradijo na hipotezi, prevzeti iz znanosti (najpogosteje iz naravoslovja). Pojavljata se dva vzorca besedil: utopija (pozitivna fantastika) in antiutopija ali distopija (negativna fantastika). Fantazijska književnost se od fantastične loči po tem, da je vedno enodimenzionalna (kot pravljica, ki je njen vzor) in upoveduje *večne* resnice, se torej dotika nezavednega v človeku, in ima, sicer na bistveno daljšem besedilu, ohranjen pravljici vzorec: milenarizem, polarizacijo literarnih likov, vero v dobro.

⁸ Npr. Kmecl (1995: 202, 204) utemeljuje z različno motivacijo posebej psihološki in posebej socialni roman.

3 Sodobni slovanski mladinski romani, prevedeni v slovenščino v zadnjem desetletju

V nadaljevanju je z osnovnimi podatki (letnica prevoda, letnica izvirnika, tema) predstavljenih vseh trinajst romanov; če je iz istega jezika prevedenih več romanov, je za podrobnejšo predstavitev izbrano delo, ki je bilo nagrajeno v državi izvirnika. Pri vseh romanih nas zanimata žanrska oznaka in odnosi med mladostnikom in njegovo okolico, zlasti so izpostavljena vprašanja vrednot, identitete in samopodobe mladostnikov kot glavnih literarnih likov. Romani so analizirani glede na temo, motive, književni prostor, književni čas, pripovedovalca in zgradbo, vendar so pri predstavitvah romanov poudarjeni tisti elementi, ki so posebni glede na splošne značilnosti mladinskega romanopisja.

Največ prevodov mladinskih romanov v slovenščino iz drugih slovanskih jezikov je iz *hrvaščine*. V zadnjih treh letih so bili izdani trije romani Rosie Kugli: *Dve črti modro* (2019, izvirnik 2018) o neželeni nosečnosti mladostnice in *Nisem ti povedala* (2019, izvirnik 2015), ki upoveduje alkoholizem in smrt petnajstletne Hede, ter tretji v soavtorstvu z Marijano Pleše *Hoja po robu* (2020, izvirnik 2017) o zabavah in odvisnostih. Izšla sta še dva mladinska romana, prevedena iz hrvaščine, *Samotni otok* (2017, izvirnik 2015) Ines Hrain, ki je tipična ljubezenska zgodba, in roman Ivana Kušana *Ljubezen ali smrt* (2021, izvirnik 1987).⁹ Kušan spada med klasike hrvaške otroške in mladinske književnosti; njegov roman *Ljubezen ali smrt*, namenjen mlajšim bralcem (začetek 3. VIO OŠ), uvaja »dialog« med pripovedovalcem oz. glavnim likom (Ratko Milić – Koko) in avtorjem (lektorski popravki v rdeči barvi), kar napoveduje že uvodni pripis. Ljubezenska zmešnjava se najprej odvija med Kokom in izmišljeno Ano Moser, njegova prava simpatija je Emica; kmalu so vključeni v (ne)izpolnjene simpatije skorajda vsi vrstniki. Poudarjeni motivi so še šport, tekmovalnost, prijateljstvo in šolsko delo (večkrat so omenjeni domače branje, npr. *Ana Karenina*, in druge medbesedilne navezave, npr. na *Don Kihota*, *Trpljenje mladega Wertherja*). Književni prostor je Zagreb, poimenovani so resnični prostori (ulice, trgi); književni čas ni natančno določen, roman ima 30 kratkih poglavij z opisnimi naslovi in sodi med vsakdanje pustolovščine.

V slovenščino sta bila v zadnjem desetletju prevedena dva *poljska* romana: *Gospodična Nihče* (2013, izvirnik 1994) Tomeka Tryzne in *Frančiška* (2016, izvirnik 2014) Anne Piwowske.¹⁰ *Gospodična Nihče* je socialno-psihološki roman, katerega prvoosebna pripovedovalka je petnajstletna Mariša Kavčak. Dogajalni čas

⁹ Ob tem pa so bila v zadnjem desetletju v elektronski obliki izdana še nekatera predhodno izdana dela (odličen socialno-psihološki roman Tomislava Zagode *Sanje o Buginih spodnjicah* (2006, e-vir 2013); soavtorji dveh pustolovskih romanov Robert Mlinarec, Ratko Bjelčić in Vladimir Bakarić *Moji grafiti* (2006, 2007, e-vir 2013) in *Stari grafiti* (2009, e-vir 2013); dva detektivska romana Hrvoja Kovačevića *Skrivnost Ribjega Očesa* (2008, e-vir 2013) in *Skrivnost Titana Horvata: vznemirljiv roman za otroke in vse druge* (2009, e-vir 2013).

¹⁰ Oba romana sta prejela nagrado za knjigo leta poljske sekcije IBBY, prvi leta 1994, drugi 2014 (http://www.ibby.pl/?page_id=52).

romana je konec osemdesetih let 20. stoletja, ko je Poljska v obdobju tranzicije. Spreminjanje socialnih in političnih okoliščin vpliva tudi na življenje mladostnice, čeprav je v ospredju zlasti Marišino iskanje lastne identitete (tudi verske) in mesta med vrstniki.

Roman *Frančiška* je razdeljen na 33 prizorov (poglavij, ki v naslovih izražajo temeljne motive), ti mozaično sestavljajo sliko življenja trinajstletnice, ki je hkrati tudi naslovni lik romana; konča se na Frančiškin 14. rojstni dan. Tretjeosebni pripovedovalec v sklepnem poglavju povzame tematološko plat romana skozi Frančiškino razmišljanje:

Razmišljala je o mami, o Evi, o Matevžu, o njegovem poljubu in svojih najljubših pesnicah. O tem, kako zelo se je njeno življenje spremenilo od tistega strašnega večera, ko je rešilni avtomobil mamu odpeljal v bolnišnico. In o svoji prvi pesmi – uroku, v kateri se je zaklela, da bo pila ribje olje, samo naj mama ozdravi. (Piwowska 2016: 211.)

Socialno-psihološki roman tvorijo subtilna pripoved o dozorevanju, medvrstniških (zelo sta poudarjeni strpnost in sprejemanje različnosti) in družinskih odnosih (babico najprej imenuje babnica, nato Eva) ter porajajoča se ljubezen (Martin, Matevž). Bližina materine smrti v Frančiški sproži potrebo po odmiku in tišini, ki ju najstnica osmisli z branjem pesnic, ki so v romanu citirane (Sapfo, Anna Ahmatova, Wislawwa Szymborska idr.) in navedene že v naslovih poglavij. Medbesedilnost (navezave na poezijo omenjenih avtoric in v začetnem delu tudi na Harryja Potterja) je ključni element romana, pri čemer Piwowska (tudi sama pesnica) skozi roman razvija motiv (in kakovost) Frančiškinega pesnjenja, ki ga protagonistka prvič javno predstavi proti koncu romana (Piwowska 2016: 178): »Tako mi je črno, temno, nočno«, s čimer prestopi na svetlo stran življenja.

Od čeških romanov sta prevedena *Vpij potiho, brat* (2020, izvirnik 2016), ki ga je napisala Ivona Březinová, in *Moj razgaljeni dnevnik* (2012, izvirnik 2008), katerega avtorica je Johana Rubínová. Naslov romana *Vpij potiho, brat* je Pamelina želja, da bi bil njen dvojček Jeremiáš (ljubkovalno Remí) včasih tišji (da ne bi kričal in s tem zbujal pozornost); del romana, ki se navezuje na Pamela, je natisnjen z ležečo pisavo, Jeremiáševa zgodba s pokončno; zgodbi se prepletata, v obeh je pripovedovalec tretjeosebni. Stara sta štirinajst let in živita z materjo, oče jih je zapustil zaradi Jeremiáševe motnje avtističnega spektra. Najstnica se prilagaja bratu, novim sošolcem, sosedom, hkrati pa je v letih, ko bi morala biti še najstnica z vsakdanjimi problemi, a je zaradi brata zelo zrela in odgovorna. Na koncu vendarle najde pravo prijateljico (Šárina) in prvo ljubezen (Patrik, ki ima blagi avtizem, zato ga Pamela razume). Jeremiáš ima zaradi bolezni posebne potrebe, kar je izraženo tudi skozi ilustracije: rad ima zadrge, okroglo hrano, dneve loči po barvah (npr. modra je ponedeljek, rdeča sobota), ima urnik; včasih je hospitaliziran; na koncu fizično napade mamu. Pamela in mama se odločita, da bo čez teden Jeremiáš v varstvenem centru, kjer bo imel strokovno pomoč.

Moj razgaljeni dnevnik Johane Rubínove ima natančno določen književni čas (2006), prvoosebna pripovedovalka (navidezna zapisovalka dnevnika oz. delno retrospektivnih zgodb) je maturantka Johanka ali Johana, pri čemer mladega bralca ne bi smelo zavesti enačenje avtorice, pripovedovalke in literarnega lika. Izraziti so motivi spolnosti, nenavadne materine smrti, odnosov z mačeho in očetom ter s prijatelji. Pogosto je uporabljen nižji pogovorni jezik, ki vsebuje veliko vulgarnizmov.

Srbski roman Zorana Penevskega Sara in pozabljeni trg (2020, izvirnik 2015) sodi v nonsens, ki je posebni tip fantastičnih besedil; roman kljub fantastičnim elementom odpira zlasti bivanjska vprašanja oz. usmerja Sarin pogled na svet. Kot leitmotiv se ponavlja babičina misel, da *morajo biti majhne stvari sladke, da bi laže prenesli grenkobo velikih*. Dvanajstletno Saro pelje oče k babici Kristini; ko deklica izstopi iz očetovega avtomobila in se odpravi proti njeni hiši, postaja okolica čudna. Zdi se, da se je izgubila, zato sprašuje za pot, vendar noben odrasli ne ve za trg. Na pozabljeni trg pride skozi ozek tunel (meja med realnim in fantastičnim svetom), kar je medbesedilna navezava na znamenito Carrollovo *Alice v čudežni deželi*. Babice ni doma, zato jo želi deklica poiskati. Saro v fantastičnem svetu ves čas spremlja rdeči ptič Berti, ki meni, da je maček. Na trgu stojijo most, ki ničemur ne služi, muzeji (npr. muzej pisalnih strojev, ki sami pišejo zgodbe, štiri med njimi so vložene v roman, pri petem stroju Sara zagleda risbo, na kateri je upodobljen rdeči ptič), prodajalne (npr. napis na trgovini je »Sažnamotrepos« – samopostrežna, v kateri imajo tudi vsi artikli zamenjane zloge), celo popravljavnica otroštva. Sara srečuje nenavadne ljudi in v dialogu z njimi odkriva odgovore o pomenu popravljanja preteklosti, o nastajanju zgodb, o belini, o razliki med videti in opaziti ipd. Trg je precej podoben trgom v našem svetu, a je hkrati vse malo drugače. Šele zadnje poglavje odkrije ključ med realnim in fantastičnim svetom, ki je pojasnjen z babičino smrtjo in s pismom, ki ga je babica napisala vnukinji Sari. Prestop iz realnega v fantastični svet je povezan z vošnjama Sare in njenega očeta, odvijeta se v razmaku dveh let. Med potjo k mami oče Sari potrpežljivo razlaga o babičini smrti pred dvema letoma (Sara jo je našla mrtvo tistega dne, ko se roman začne), o ločitvi staršev in o tem, da Sara od takrat večasih zapade v neko čudno (nezavedno) stanje. Bralec ve, da je to čas, ki je posvečen babici, pozabljenemu trgu, zgodbam (Penevski 2020: 148): »Sara je šele tedaj dojela, da je smrt nerazdružljivo povezana s pripovedovanjem. Smrt je prekinitvev pripovedovanja. Smrt pomeni, da ni več zgodb. Tistim, ki se ukvarjajo s pripovedovanjem, je to jasno.«

Slovaški roman Pes pa v smeh (2018, izvirnik 2008), ki ga je napisal Juraj Šebesta, je tipičen socialno-psihološki roman, v katerem je prvoosebni pripovedovalec Tomáš dijak 2. letnika gimnazije (ob koncu romana je v 3. letniku). Avtor se je z romanom leta 2010 uvrstil na Častno listo IBBY. Dogajalni čas je petnajst let po razdružitvi Češkoslovaške (1993), književni prostor je Bratislava (z okolico), pogosto so omenjene konkretne ulice, trgi, stavbe. Roman je deljen na štiri poglavja: Paula, Babica, Helenka, Žofija; dodana sta kratek prolog in malce daljši

epilog. Že v prvem poglavju so natančno opisane družinske vezi, gre za veliko družino, ki se bolj ali manj redno srečuje, v ožji družini pa živijo Tomáš, mama in oče. Pripovedovalec opisuje in s svojega izkušnjskega zornega kota komentira sprotno dogajanje, delčke iz vsakdanjega življenja, npr. o šoli in medvrstniških odnosih, o politiki in verah, o igranju računalniških iger, o branju (navedenih je precej klasičnih besedil iz domačega branja), razmišlja, da bo morda postal vojak, ker ima rad organizirano življenje. V vsakdanje dogodke, ki ves čas nakazujejo iskanje mladostnikove identitete, so vpleteni njegovi spomini na sorodnike, zlasti na pokojno babico. Edina opora skozi celoten roman je psička Žofija, ki kot da razume njegovo žalost in smeh, kar je navezava na naslov romana. V narativno pripoved so mestoma vpleteni dialogi, ki so zapisani kot dramsko besedilo (oseba in kaj je povedala), takoj za naslovno stranjo so zabeležene vse osebe in njihove funkcije. Paula in Helena (kliče jo tudi Hela) sta njegovi prvi ljubezni, obe dekletki ga zapustita, a tega ne jemlje kot nekaj sila tragičnega; na zmenke pogosto pelje tudi Žofijo. V razmišljanju se večkrat spomni na Helo, pri čemer se sprašuje, ali je bil vanjo res zaljubljen; pri tem v razmišljanje vpleta očetovo zgodbo, ta se namreč s Tomáševim nahrbtnikom zaradi dvajset let mlajše Kristíne odseli od doma. Ko od očeta izve, da ga je Kristína zapustila, komaj skrrije veselje, ker ve, da bo doma morda spet vse po starem. Tomáš poskuša razumeti očeta, hkrati pa poskuša razumeti tudi mamo in njeno nezaupljivost do očeta. Oče se vrne domov, ker je v pomoč pri kotenju Žofijinih mladičkov, kar pripovedovalec komentira (Šebesta 2018: 295): »In tako je prinesel ruzak v mojo sobo, kamor je od nekdaj *spadal*.«

Opozoriti velja še na *ruski* roman *Leto prevar* (2011, izvirnik 2003) Andreja Gelasimova, ki ga (slovenska) založba navaja kot mladinski roman, vendar gre za roman o mladostniku. Ob sedemnajstletnem Serjoži (njegovi dnevniški zapisi določajo književni čas, leto 1998) sta pomembna lika še Mišo in Marina. S temami o gospodarskem kriminalu in različnih (finančnih, čustvenih) prevarah namreč presega okvir branja mladinske književnosti.

Ukrajinski roman *140 decibelov tišine* (2020, izvirnik 2015) Andrija Bečinskega je takoj po izidu prejel nagrado za najboljši domači mladinski roman. Tretjeosebna pripoved o petošolcu Sergiju Petrini, pianistu iz glasbene družine, se začne nekega poletnega dne s prometno nesrečo, ki jo Sergij kot edini družinski član preživi. Zbudi se v bolnišnici in spozna, da ne sliši; na konziliju zdravnik na podlagi izvidov ugotovi, da je stanje najbrž trajno, kajti »/m/ed trkom avtomobila in vlaka je stopnja hrupa lahko dosegla tudi 140 decibelov. V takih primerih se slušni organi pri otrocih usodno poškodujejo« (Bečinski 2020: 12–13). Od tu teče zgodba v dve smeri: sintetična pripoved o njegovem življenju po nesreči in retrospektivni vložki o pokojnem očetu, mami in sestri (npr. kako je imela sestra rada jesensko listje, kako so doma praznovali novoletne praznike), kar je nakazano z ležečo pisavo (enako tudi sanje). Sergij nekaj časa preživi v zavodu za gluhe (razmišlja o samomoru), kjer spozna znakovni jezik, nasilnega vrstnika, potrpeživega in naklonjenega učitelja Mikolo Pavloviča in prvošolko Jarino (prav tako siroto, oče je bil v zaporu, ker je ubil ženo), s katero postaneta najboljša prijatelja (navezana

sta kot brat in sestra). Ko pride Jarinin oče iz zapora, odpelje hčer domov (zaradi denarnih dodatkov, ne iz ljubezni), zato se Sergij odpravi ponjo. Ta del zgodbe je pravzaprav pustolovščina: pobeg, žeparjenje v Lvovu, rešitev Jarine. Očeta zaprejo, Jarina in Sergij pa se vrmeta nazaj v zavod, čeprav se je dečku povrnil sluh. Roman odstira dve pomembni temi: odrinjenost otrok (in odraslih) s posebnimi potrebami na družbeni rob; pomen razvijanja otrokovega močnega področja, v tem primeru glasbe (Bečinski 2020: 42): »Sergij je h klavirju potegnil stol, se usedel in se zelo zelo previdno dotaknil klavirskih tipk. Nato je zaprl oči in ... začel igrati! /.../ Glasbe seveda ni slišal, toda čutil je, da se prsti spominjajo prav vsega in niso odpovedali.« Glasba je meja med prej (pred nesrečo) in potem (Jarina), je meja, ki sproži prijateljstvo.

4 Sklep

Mladinski roman ima svojo specifično bralsko publiko, zato ima tudi specifične teme, praviloma se zgodba zaključi v obdobju mladostništva ali pa je konec odprt, saj tovrstnega romana ne zanima obdobje odraslosti. V zbranem korpusu sodobnih mladinskih romanov, prevedenih iz slovanskih jezikov, le roman *Sara in pozabljeni trg* Zorana Penevskega sodi v fantastični žanr, pa še ta je povezan z mogočo (realno) Sarino travmo, ko je v stanovanju našla mrtvo babico. Med prevodi ni nobenega romana iz fantazijskega ali znanstvenofantastičnega žanra; vsa besedila sodijo v socialno-psihološki žanr (oz. v tematiko obrobnežev, posebenežev in slehernikov po Zupan Sosič (2003)). V obravnavanih romanih nastane bistvena razlika med deli, ki so namenjena osnovnošolcem, in tistimi, ki so namenjena starejšim bralcem (srednješolcem ali pa so dela naslovniško odprta). V prvo skupino glede na starost naslovnikov sodijo *Ljubezen ali smrt* Ivana Kušana, *Vpij potiho*, *brat* Ivone Březinove in *140 decibelov tišine* Andrija Bečinskega.¹¹ Drugo skupino tvorijo romani, ki odpirajo vprašanja vrednot, identitete, samopodobe, to so dela Anne Piwkovske *Frančiška*, Johane Rubinove *Moj razgaljeni dnevnik*, Juraja Šebeste *Pes pa v smeh*, Tomeka Tryzne *Gospodična Nihče*.¹² Pripovedovalec je večinoma prvoosebni, to je glavni literarni lik, ki je pogosto tudi naslovni lik mladinskega romana, in pripoveduje o svojem življenju, kar povsem ustreza težnji romana, da je njegova stalnica sfera zasebnega (prim. *Frančiška*). Književni čas v obravnavanih romanih je večinoma zgoščen na krajše obdobje, izsek iz protagonistovega življenja, ko se mu nekaj, kar postane tema romana, intenzivno dogaja (prim. *Leto prevar* se dogaja 1998; *Moj razgaljeni dnevnik* so zapisi med 15. 5. in 24. 12. 2006; *Pes pa v smeh* je postavljen v začetek 21. stoletja). Dogajalni prostor so večja mesta (prim. *Pes pa v smeh* v Bratislavi, *Ljubezen in smrt* v Zagrebu,

¹¹ Podobne teme mladinskega romanopisja na Slovenskem upovedujeta npr. romana *Kot v filmu* Vinka Möderndorferja in *Avtobus ob treh* Nataše Konc Lorenzutti.

¹² V slovenski romaneskni produkciji sodijo v to skupino romani Neli Kodrič Filipić *Povej mi po resnici* in *Solze so za luzerje*, *Gremo mi v tri krasne* Nataše Konc Lorenzutti, Marjane Moškrič *Ledene magnolije* in *Sanje o belem štrpedu*, *Kit na plaži* Vinka Möderndorferja, Suzane Tratnik *Ime mi je Damjan* in *Tombola ali življenje* in Janje Vidmar *Fantje iz gline*, *Debeluška*, *Angie* in *Črna vrana*.

ukrajinska mesta, zlasti Lvov v romanu *140 decibelov tišine*). Enotnost časa in prostora po Bahtinu tvorita kronotop, ki »kot oblikovno-vsebinska kategorija določa (v precejšnji meri) tudi podobo človeka v literaturi; podoba človeka je vedno resnično kronotopična« (Bahtin 1982: 220).¹³ Prevedeni romani so v izvirniku večinoma nastajali veliko pred prevodom (prim. Kušan: izvornik 1987, Tryzna: izvornik 1994, Gelasimov: izvornik 2003, Rubínová: izvornik 2008, Šebesta: izvornik 2008), zato ne čudi, da so v teh romanih (izjema je Kušan, saj je njegovo delo še starejše in namenjeno mlajšim bralcem) izpostavljene postsocialistične razmere. Čeprav se literarni liki, ki so v vseh romanih mladostniki, s politiko, novimi družbenimi sistemi in socialnimi razmerami (tudi razslojevanjem) ne ukvarjajo, ti nanje vplivajo, zato so literarni liki do neke mere družbeno kritični. Glavni literarni liki imajo večinoma izobražene starše, a jih njihovi zaslužki v spremenjenih razmerah uvrščajo v nižji srednji razred (izjema je Gelasimov). Razpad političnega (družbenega) sistema je v ozadju ves čas grožnja, saj za eksistenco pomeni popolno neznanje.¹⁴ V besedilih, ki so bila v izvirnikih napisana pozneje, v drugem desetletju 21. stoletja, so teme bolj osredinjene na posameznika, in sicer na soočanje z babičino smrtjo pri Penevskem, različne odvisnosti pri Kugli, začasno gluhoti glavnega lika in smrt njegovih staršev pri Bečinskem, mamino bolezen pri Březinovi, bratove posebne potrebe pri Piwkowski.¹⁵ Opazna motiva obravnavanih romanov sta enostarševska družina, ki je posledica smrti enega od staršev (prim. Rubínova, Gelasimov, Moškrič), ločitve oz. odhoda enega od staršev (Březinová, Piwkowska, Kodrič Filipić), ali osirotelost glavnega literarnega lika (Bečinski). Kadar živi najstnik v nuklearni družini, je v romanih prisoten strah pred ločitvijo staršev (Šebesta, Möderndorfer). Kljub temu da postanejo mladostnikom najpomembnejše prijateljske vezi, je družina pomembna. Z njo se ne ukvarjajo, če jim daje občutek varnosti, stiske pa povzroča disfunkcionalnost odraslih (varanje, prepiri, alkoholizem), ki bi morali biti opora in zgled svojim mladostnikom. Po kakovosti in aktualnosti tem izstopajo romani *Frančiška*, *Vpij potiho*, *brat* in *Sara in pozabljeni trg*.

Viri

Bečinski, Andrij, 2020: *140 decibelov tišine*. Medvode: Malinc. Prev. Andreja Kalc.

Březinová, Ivona, 2020: *Vpij potiho, brat*. Dob: Miš (Zbirka Z(o)renja). Prev. Diana Pungeršič.

Gelasimov, Andrej, 2011: *Leto prevar*. Ljubljana: Modrijan (Zbirka Bralec). Prev. Lijana Dejak.

¹³ V teoriji mladinske književnosti je na prostorčas prva opozorila Maria Nikolajeva (1996: 122).

¹⁴ V izvirnem romanopisju sodi v to skupino roman Marjane Moškrič *Sanje o belem štrpedu* (družbena razslojenost).

¹⁵ Enak premik lahko zasledimo tudi v slovenski izvorni produkciji, posebne potrebe v *Kitu na plaži* in *Angie*, odvisnosti od sodobnih tehnologij v romanih *Povej mi po resnici* in *Gremo mi v tri krasne*, spolna zloraba v romanu *Ledene magnolije*, družinsko nasilje v *Solze so za luzerje*, samopodoba in iskanje identitete v romanih Suzane Tratnik in Janje Vidmar.

- Hrain, Ines, 2017: *Samotni otok*. Hoče: Založba Skrivnost. Prev. Tamara Kranjec.
- Kodrič Filipič, Neli, 2013: *Solze so za luzerje*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Odisej).
- Kodrič Filipič, Neli, 2017: *Povej mi po resnici*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Odisej).
- Konc Lorenzutti, Nataša, 2016: *Avtobus ob treh*. Dob: Miš (Zbirka Z(o)renja).
- Konc Lorenzutti, Nataša, 2020: *Gremo mi v tri krasne*. Dob: Miš (Zbirka Z(o)renja).
- Kugli, Rosie, 2019: *Dve črti modro*. Ljubljana: Forma 7. Prev. Neva Brun.
- Kugli, Rosie, 2019: *Nisem ti povedala ...* Ljubljana: Forma 7. Prev. Neva Brun.
- Kugli, Rosie, Pleše, Marijana: *Hoja po robu*. Ljubljana: Forma 7. Prev. Neva Brun.
- Kušan, Ivan, 2021: *Ljubezen ali smrt*. Jezero: Morfem. Prev. Milan Dekleva.
- Möderndorfer, Vinko, 2013: *Kot v filmu*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Möderndorfer, Vinko, 2015: *Kit na plaži*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Odisej).
- Moškrič, Marjana, 2002: *Ledene magnolije*. Ljubljana: Cankarjeva založba (Zbirka Najst).
- Moškrič, Marjana, 2015: *Sanje o belem štrpedu*. Murska Sobota: Franc-Franc (Knjižna zbirka Mega).
- Penevski, Zoran, 2020: *Sara in pozabljeni trg*. Ljubljana: KUD Sodobnost International (Zbirka Zvezdogled). Prev. Dušanka Zabukovec.
- Piwkowska, Anna, 2016: *Frančiška*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Odisej). Prev. Staša Pavlovič.
- Polska sekcija IBBY* Knjiga leta; nagrade: http://www.ibby.pl/?page_id=52.
- Rubínová, Johana, 2012: *Moj razgaljeni dnevnik*. Maribor: Litera. Prev. Arlanda Eržen.
- Šebesta, Juraj, 2018: *Pes pa v smeh*. Ljubljana: Cankarjeva založba (Zbirka Najst). Prev. Diana Pungersič.
- Tratnik, Suzana, 2001: *Ime mi je Damjan*. Ljubljana: ŠKUC (Zbirka Lambda).
- Tratnik, Suzana, 2017: *Tombola ali življenje*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Odisej).
- Tryzna, Tomek, 2013: *Gospodična Nihče*. Ljubljana: KUD Sodobnost International (Zbirka Zvezdogled). Prev. Klemen Pisk.
- Vidmar, Janja, 1999: *Debeluška*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Odisej).
- Vidmar, Janja, 2005: *Fantje iz gline*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Odisej).
- Vidmar, Janja, 2007: *Angie*. Novo mesto: Goga (Zbirka Lunapark. Zrcala).
- Vidmar, Janja, 2018: *Črna vrana*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Odisej).

Literatura

- Bahtin, Mihail Mihajlovič, 1982: *Teorija romana*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Biti, Vladimir, 1997: *Pojmovnik suvremene književne teorije*. Zagreb: Matica hrvatska.

- Coats, Karen, 2018: *The Bloomsbury introduction to children's and young adult literature*. London in New York: Bloomsbury Publishing.
- Crnković, Milan, 1997: Problemi i zadaće znanstvenog istraživanja dječje književnosti u Hrvatskoj danas. Javor, Ranka (ur.): *Dječja knjiga u Hrvatskoj danas: teme i problemi*. Zagreb: Knjižnica grada Zagreba. 7–16.
- Crnković, Milan in Težak, Dubravka, 2002: *Povijest hrvatske dječje književnosti*. Zagreb: Znanje.
- Diklić, Zvonimir, Težak, Dubravka in Zalar, Ivo, 1996: *Primjeri iz dječje književnosti*. Zagreb: DiVič.
- Donelson, Kenneth L. in Nilsen, Alleen Pace, 2005: *Literature for today's young adults*. Boston: Pearson Education.
- Garland, Sherry, 1998: *Writing for young adults*. Cincinnati: Writer's digest books.
- Haramija, Dragica, 2003: Žanri slovenskega mladinskega realističnega romana. Hladnik, Miran in Kocjan, Gregor (ur.): *Slovenski roman: Obdobja 21*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 171–180.
- Haramija, Dragica, 2012: *Nagrajene pisave: opusi po letu 1991 nagrajenih slovenskih mladinskih pripovednikov*. Murska Sobota: Franc-Franc (Knjižna zbirka Misel o slovenski besedi).
- Haramija, Dragica, 2021: Slovenska otroška in mladinska književnost v zadnjem desetletju = Slovenian children's and young adult literature of the last decade. *Philological studies* 19/1. 43–57. <https://journals.ukim.mk/index.php/philologicalstudies/article/view/1579/1383>.
- Hranjec, Stjepan, 1998: *Hrvatski dječji roman*. Zagreb: Znanje.
- Kmecl, Matjaž, 1995: *Mala literarna teorija*. Ljubljana: Mihelač in Nešović.
- Kobe, Marjana, 1987: *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kos, Gaja, 2015: *Knjižne dvoživke: slovenski mladinski problemski roman*. Maribor: Aristej.
- Kos, Janko, 2001: *Literarna teorija*. Ljubljana: DZS.
- Lexikon der Kinder- und Jugendliteratur*. Heinbach über Weinheim: Beltz, 1977.
- Nikolajeva, Maria, 1996: *Children's Literature Comes of Age*. New York in London: Garland Publishing.
- Pregelj, Barbara, 2020: Svetovna slovenska mladinska književnost. *Otrok in knjiga* 47/108. 5–15.
- Zdravec, Vojko, 2020: Podoba produkcije 2019 v številkah. Lavrenčič Vrabec, Darja in Mlakar Črnič, Ida (ur.): *O črtah in luknjah: priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig 2020*. Ljubljana: Mestna knjižnica. 19–24.
- Zupan Sosič, Alojzija, 2001: Poti k romanu: žanrski sinkretizem najnovejšega slovenskega romana. *Primerjalna književnost* 24/1. 71–81.
- Zupan Sosič, Alojzija, 2003: *Zavetje zgodbe*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura (Zbirka Novi pristopi).
- Zupan Sosič, Alojzija, 2017: *Teorija pripovedi*. Maribor: Litera (Knjižna zbirka Znanstvena literatura).

Slovenian Translations of Modern Slavic Young Adult Novels

The featured young adult novels, translated from various Slavic languages to Slovenian, were all published in the last decade: five novels were translated from Croatian, two from Polish and Czech, and one each from Serbian, Russian, Slovak and Ukrainian. No translations from other Slavic languages were published in this period of time. The translated novels are presented in the context of similar Slovenian young adult novels, with the majority belonging to the contemporary genre with socio-psychological themes. This is related to adolescent readers (and literary characters) who find themselves in a transitional period of their lives. Novels originally published during the first decade of the twenty-first century or earlier paint a picture of changing social conditions, whereas newer texts focus on pivotal moments (such as death or illness) connected to the main literary characters. All of the adolescents nonetheless share several key circumstances: the search for their identity, goals, reason and their place in the society (including being accepted by their peers, first love and sexual experiences), as well as testing the limits that adults set for them.

Keywords: contemporary young adult novels, Slavic young adult novels, young adult genres, thematology